

Mikko Kohvakka

Verkosto, skaala ja korkeakoulujen perustaminen 1960-luvun alun Suomessa

Network, scale and the establishment of universities in Finland in the early 1960s

The establishment of universities is a layered and multi-scalar process. Depending on the time and place, it both reflects currently prevailing socio-spatial phenomena and produces meanings to different scales (local, regional, national, supranational). This article compares the establishment projects of four different state universities in Finland in the early 1960s. Firstly, the actors behind these projects and the pressure networks they created are mapped. Secondly, the study analyses the territorial, symbolic, discursive, and institutional norms, practices, and structures the actors leaned on while justifying their rhetoric and actions to state bureaucrats and representatives of governmental power.

Keywords: history, network, scale, universities

Johdanto

Niin ihmismaantieteen kuin historian tutkimuksen kannalta 1950-luvun loppu ja 1960-luvun alku-puolisko muodostavat mielenkiintoisen murrosvaiheen: keynesiläinen hyvinvointivaltioistuminen, eräänlainen eheytyksen politiikka, yleistyi Länsi-Euroopassa. Sitä leimasivat yhtäältä keskitetty valtiojohtoinen hallintobyrokraatia sekä toisaalta ihmisten, elinkeinojen, palveluiden ja infrastruktuurin tasainen levittäminen ympäri valtiotilaa (Urponen 1994; Brenner 2004: 458–464; Moisio 2012: 71–107; Uljas 2012). Tähän sosiaaliseen ja alueelliseen tasaukseen ja sitä kautta yhteiskuntarauhan säilyttämiseen tähänneeseen prosessiin kytkeytyi myös uusien korkeakoulujen perustaminen. Korkeakoulujen kautta pyrittiin korjaamaan valtiotilassa olevia koulutuspoliittisia ja alueita hyödyttävän tiedon synnyttämiseen liittyviä puutteita (Moisio 2012).

Yliopistojen ja korkeakoulujen hajasijoittaminen keskusten ulkopuolelle oli läntisiä markkinatalousmaita laajasti koskettanut ilmiö, joka liittyi koulutusoptimismiin ja sitä kautta korkeakoulu-tettävien määrän räjähdysmäiseen kasvuun. Siirtyminen eliittiyliopistoista kohti massakorkeakou-lutusta (Trow 1974) oli nopea. Vanhojen yliopis-tojen opiskelijamäärien kasvattaminen osoittautui hyvin pian riittämättömäksi ratkaisuksi. 1950-lu-vulla alkanut korkeakoululaitoksen laajentamis-kehitys kiihtyi 1960-luvulla ja saavutti huippunsa 1970-luvun puoliväliin tultaessa (Neave 2011: 48–52; Nevala & Rinne 2012: 203–207).

Yhtenevästä eurooppalaisesta kehityssuuntauk-sesta huolimatta kansalliset erityispiirteet näkyivät niin uusien korkeakoulujen määrässä ja statuksessa kuin niiden alueellistamisen laajuudessa. Määräl-linen kasvu oli huomattavaa erityisesti Belgiassa, Länsi-Saksassa, Ranskassa ja Suomessa. Iso-Britan-

niassa, Norjassa ja Ruotsissa panostettiin yliopistoja alemmpitasoisten korkeakoulujen (*polytechnics/regional colleges*) perustamiseen, kun taas Portugalissa, Ranskassa ja Suomessa uusille korkeakouluille myönnettiin pääasiassa tiedekorkeakoulustatus. Tiheimmin koko valtiotilan kattaneen korkeakouluverkon loivat Norja, Ranska ja Suomi. Näissä maissa alueellisella kehittämisellä oli keskeinen asema uusien korkeakoulujen synnyttäessä. (Hölttä 1988; Dahllöf & Selander 1994; Neave 2011: 41–54)

Edellä olevasta käy ilmi, että yliopistojen historia – niiden perustaminen ja kehittyminen osana muuta yhteiskuntaa – on kiinteästi sidoksissa maantieteeseen. Yliopistot sekä tuottavat että heijastavat sosiospatiaalisia ilmiöitä monin tavoin. Yhtäällä ne voivat osallistua kansallisen ja alueellisen (paikan) tuottamiseen ja toisessa asiayhteydessä kiinnittyä osaksi ylipaikallista ja -kansallista sosiaalisten suhteiden järjestelmää. Toisin sanoen yliopistojen perustaminen ja toiminta konstituoivat ilmiöiden ja käytäntöjen skaaloja (mittakaavoja) ja antaa niille erilaisia merkityksiä riippuen ajallisesta ja paikallisesta kontekstista (Moisio 2012: 159–160, 190–191, 282–296). Tarkastelen näitä kysymyksiä tässä artikkelissa Vaasan, Kuopion, Joensuun ja Lappeenrannan korkeakoulujen perustamishankkeiden näkökulmasta.

Tavoitteet, aineistot ja menetelmät

Tarkastelemani tapaukset ajoittuvat 1950-luvun lopulta vuoden 1966 alkuun, jolloin eduskunta säätöi lait uusista korkeakouluista (Eskola 2002: 242). Tuolloin päättyi myös korkeakouluverkon alueellisen laajentumisen toinen aalto, jonka oli sysännyt liikkeelle sodanjälkeisen korkeakoulutuksen murroksen eturintamassa kulkeneen Oulun yliopiston perustaminen vuonna 1958 (ks. esim. Salo 2003).

Tarkasteluni keskiössä on ensinnäkin kysymys siitä, keitä edellä mainittujen korkeakouluhankkeiden aktiivit olivat ja millaisilla retorisisilla valinnoilla he tuottivat ja ylläpitivät sosio-spatiaalista merkityksiä toiminnassaan. Toiseksi tarkastelen, millaisiin retoriikkaa ohjaaviin territoriaaliisiin, symbolisiin, tiedollisiin ja institutionaalisiin normeihin, käytäntöihin tai rakenteisiin he tukeutuivat argumentoidessaan hankkeidensa merkityksellisyyttä valtakunnan tason poliitikoille ja virkamiehille. Näitä tutkimuskysymyksiä lähestyn kahden maantieteessä käytetyn ajankohtaisen käsitteen, verkoston ja skaalan kautta.

Sosiaalisten verkostojen syntyä ja kehitystä tutkimalla on mahdollista selvittää, millainen sosia-

listen suhteiden järjestelmä oli kunkin korkeakouluhankkeen taustalla. Lähtökohtanani on ajatus siitä, että verkostot perustuvat sen jäsenten väliseen yhteistyöhön tiettyjen sosiaalisten, taloudellisten ja yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi (vrt. Teräs 2009: 15). Verkostot voivat koostua paitsi suorista ja henkilökohtaisiin kontakteihin nojaavista vahvan vuorovaikutuksellisuuden sidoksista, myös epäsuorista, huonosti tai ei lainkaan toisensa tuntevien ihmisten välisistä heikon vuorovaikutuksellisuuden sidoksista (ks. Granovetter 1973). Heikkojen sidosten kautta verkostoon voi tulla liitetyksi tietämättään (esim. tieteellisenä auktoriteettina). Tässä mielessä verkostot erottuvat ryhmistä, joiden jäsenille on ominaista se, että he nimenomaan tiedostavat kuuluvansa tiettyihin ryhmiin (ks. esim. Johnson & Johnson 1997).

Verkostoille on niin ikään tyypillistä se, etteivät ne muodosta aina tarkkarajaista ja tiivistä, tietyllä maantieteellisellä ”tasolle” asemoituvaa toimijajoukkoa. On yhtä lailla mahdollista, että verkostot ovat rakenteeltaan moniskaalaisia eli niiden prosessin tulosta, jotka tapahtuvat sekä paikkojen/alueiden sisällä että niiden ulkopuolella (Mansfield 2005; Häkli 2008). Verkostonäkökulman kautta onkin mahdollista luoda heterogeeninen, vuorovaikutuksellisuuteen nojaava viitekehys, joka ei ole sidottu yksittäisiin autonomisiin toimijoihin ja tiettyyn ennalta määritellyyn maantieteelliseen tasoon.

Ikään kuin ylhäältä annettujen maantieteellisten tasojen ongelman voi välttää myös tukeutumalla skaalan käsitteeseen, jonka tässä tapauksessa ymmärrän prosessina ja toiminnan kategoriana (Mansfield 2005; MacKinnon 2011). Minua kiinnostaa ennen kaikkea se, millaisia merkityksiä korkeakouluaktiivien verkostot antoivat eri skaaloille (paikallinen, alueellinen, kansallinen, kansainvälinen/ylikansallinen) argumentoidessaan oman korkeakouluhankkeensa keskeisyyttä.

Skaalan ymmärtäminen retorisenä prosessina, jolla korkeakouluaktiivien verkostot pyrkivät vaikuttamaan (korkeakoulu)poliittiseen päätöksentekoon ja valtakamppailuun mahdollistaa näkökulman, joka painottaa verkostojen kykyä operoida useammalla skaalalla yhtä aikaa ja luoda sitä kautta sidoksia niiden välille. Mitä ylipaikallisempi tai moniskaalaisempi verkosto on kyseessä, sitä paremmin sen jäsenet pystyvät vaikuttamaan niin paikallisiin, kansallisiin kuin ylikansallisiin (korkeakoulu)poliittisiin kamppailuihin ja valintoihin, ja hämärtämään sitä kautta mielikuvaa puhtaan tarkkarajaisista skaalakohtaisista (korkeakoulu)poliittisista päätöksentekoprosesseista. (ks. myös Cox 1998).

Analyysissani hyödynnän alkuperäislähteitä, joita edustavat korkeakouluaktiivien tuottama julkaistu aineisto sekä muut aikalaisjulkaisut, joita korkeakouluja alueelleen ajaneet toimijat käyttivät hyväkseen ja joihin he vetosivat argumentoinnissaan. Tämän lisäksi hyödynnän lehtileikkeitä, joiden kautta pystyn kartoittamaan niitä julkilausumia ja agendoja, joita aktiivit levittivät suuren yleisen tietoisuuteen. Arvokkaan lisän aineistoon tuovat tarkastelemieni korkeakoulujen perustamisvaiheita käsittelevät lukuisat tarinat ja historiikit, jotka monipuolisella ja yksityiskohtaisella kuvailullaan nostavat esiin verkostojen jäseniä ja niiden skaalapainotuksia.

Käyttämälläni analyysimenetelmällä on yhtymäkohtia retoriseen analyysiin, sillä etsin tutkimusaineistosta niitä tietoisia argumentoinnin muotoja (Jokinen 1999: 126), joilla korkeakouluaktiivit pyrkivät vakuuttamaan merkityksellisen kuulijakunnan, etunenässä ministerit ja ministeriöiden virkamiehet, oman hankkeensa tarpeellisuudesta ja sitouttamaan heidät niiden toteuttamiseen. Kohdistan huomioni kielen käyttöön resurssina (Palonen 1996: 142; Potter 1996: 106). Erityisesti olen kiinnostunut siitä, mitkä vaihtoehdot sosio-spatiaaliset väitteet ja argumentit valikoituvat korkeakouluaktiiviverkostojen retoriikan keskiöön ja miksi.

Voidakseni vastata näihin kysymyksiin kartoitan ensiksi tarkastelemillani alueilla 1960-luvun alussa vallinneet – poliittisten, sosiaalisten, teknillisten ja taloudellisten prosessien kautta syntyneet ja väliaikaista pysyvyyttä edustaneet – territoriaaliset, symboliset, diskursiiviset (tiedolliset) ja institutionaaliset rakenteet/muodot (Paasi 1986; 1991; Foucault 2005), jotka vaikuttivat osaltaan korkeakouluaktiivien muodostamien verkostojen rakenteeseen sekä niiden argumentaation sisältöön (vrt. Jessop 2010). Tätä seuraa osio, jossa hahmotan korkeakouluaktiiviverkostojen syntyä, niiden jäseniä ja retoriikan skaalapainotuksia. Lopuksi kokoa havaintoni yhteen ja pohdin sitä, miten yhtäältä alueiden rakenteelliset tekijät ja institutionalisoitumisen aste, ja toisaalta korkeakouluaktiiviverkostojen skaalapainotukset näkyivät valtioneuvoston päätöksessä perustaa neljä uutta korkeakoulua valtiotilan tyhjiöihin.

Alueellinen identiteetti ja institutionalisoitumisen aste Itä- ja Länsi-Suomessa

Vertailtaessa Itä- ja Länsi-Suomea valtakunnan osatasoina ja alueina, muodosti jälkimmäinen 1960-luvun alussa institutionalisoituneemman ja

eheämmän kokonaisuuden. Syynä tähän oli alueen kehittymiseen vaikuttavista historiallisista prosesseista ehkä äärimmäisin, sota (Raagmaa 2002: 60), joka riisti Itä-Suomelta kolme neljäsosaa 500 vuotta vanhan Viipurin läänin pinta-alasta. Institutionalisoituneen alueen, joka oli muodostanut kiistattoman Itä-Suomen väestöllisen, kulttuurisen, taloudellisen ja logistisen keskuksen, häviäminen kartalta (deinstitutionalisoituminen) avasi pitkään jatkuneen neuvottelun ja poliittisen kädenväänön siitä, millainen ”uuden” Itä-Suomen territoriaalisen, symbolisen, diskursiivisen ja institutionaalisen muodon tulisi olla (vrt. Paasi 1996). Tähän prosessiin kytkeytyi myös Joensuun, Kuopion ja Lappeenrannan välillä – ja osittain myös ehdokaspaikkakuntien sisällä (Ketonen 1964: 60) – käyty kädenväentö Itä-Suomeen perustettavaksi aiotun yliopiston sijainnista ja tieteenalarakenteesta.

Itä-Suomen alueen eheytymistä haittasi erityisesti se, että alueelta puuttui Viipurin perillinen: sekä sijainniltaan että kokoluokaltaan ylivoimainen keskuskaupunki, johon sosiaalis-poliittis-taloudellinen toiminta olisi ollut helposti lokalisoitavissa (taulukko 1). Tilannetta ei helpottanut se, että viipurilaiset ja sen nimeä kantaneet symboliset ja institutionaaliset muodot: yritykset, oppilaitokset, seurakunnat ja muut julkisyhteisöt ja verkostot olivat hajonneet ympäri Suomen (Koskivirta 2010: 290–291). Valtiohallinnostakaan ei löytynyt poliittista tahtoa tai kykyä luoda uutta keskusta Itä-Suomeen.

Vauras mutta jäsentymätön Kaakkois-Suomi

Uuden keskuspaikan luominen suhteellisen vauraaseen, tiiviisti asuttuun ja urbanisoituneeseen Kaakkois-Suomeen (taulukko 2) kilpistyi osittain vuonna 1949 tehtyyn poliittiseen päätökseen sijoittaa Viipurin läänin rippeistä luodun uuden Kymen läänin hallinnollinen keskus Kotkaa ja Lappeenranta huomattavasti pienempään Kouvolan kauppalaan (Koskivirta 2010: 277–291). Päätös etäännytti läänin eteläkarjalaiset osat Kymenlaaksoista ja vahvisti kuntien ympärille rakentunutta paikallisidentiteettiä ennen kaikkea läänin mutta myös Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakuntien sisäisen koheesion kustannuksella (Rautio 2010: 30–33; Äikäs 2011). Kymenlaaksoon syntyi kilpailuasetelma Kotkan ja Kouvolan välille, kun taas Etelä-Karjalassa vastinparin muodostivat Lappeenranta ja Imatran työssäkäyntialueet.

Kymen läänin keskuksen perustaminen Kymenlaaksoon sai Saimaan, Vuoksen ja Parikkalan seudut tiivistämään rivejään. Yhteisen maakun-

Taulukko 1. Kaupunkikohtaiset erot eräillä väestö-, hallinto-, työ- ja toimipaikkamittareilla mitattuna.
 Table 1. City-specific statistics on certain demographic, administrative, and workplace indicators.

Kaupunki	Väkiluku (1960)	Ylimaakunnalliset hallintoelimet (1960)	Teoll. työpaikat ja palveluksessa olevat (1958)	Teknilliset ja kauppaoppilaitokset (1960)	Sairaaloiden ja lääkärien määrä (1959)
Vaasa	42 693	20	111 8 268	5	5 35
Lappeenranta (+ Lappee ja Lauritsala)	21 667 (43 980)	4	64 3 291	3	3 41
Kuopio	43 337	21	105 4 457	4	6 70
Joensuu	27 383	3	62 2 230	5	4 36

Lähde: Palomäki 1960: 9, 12–14; Juvonen *et al.* 2012: 342.

Taulukko 2. Läänikohtaisia väestö- ja koulutilastoja vuodelta 1960.
 Table 2. Province-specific statistics on population and education indicators in 1960.

Lääni / 1960	Asukkaita	Asukastiheys	Kaupunkilaisia %	Oppikoululaiset/ lukiolaiset per 1000 as.	Lukiot
Vaasan	449 377	16,5	20,9	44,0 6,6	31
Kymen	338 415	31,5	49,2	49,6 8,0	20
Kuopion	271 701	16,2	26,0	41,5 6,4	13
Pohjois-Karjalan	211 871	11,8	16,0	37,2 5,2	7

Lähde: Palomäki 1960: 4, 7; Nevala 1983: 101.

Taulukko 3. Läänikohtainen prosentuaalinen jakaantuminen eri elinkeinoryhmiin vuonna 1960.
 Table 3. Province-specific statistics on different industries in 1960.

Lääni (1960)	Maa- ja metsätalous	Teollisuus- ja rakennustoiminta	Kauppa- ja liikenne	Palvelukset	Muut
Vaasan	44,0	24,1	13,5	7,9	10,5
Kymen	24,8	37,5	16,0	10,0	11,7
Kuopion	46,5	22,3	11,8	8,9	10,5
Pohjois-Karjalan	51,6	19,1	11,1	8,5	9,7

Lähde: Tilastokeskus 1979.

nallisen kokonaisuuden rajojen hahmottaminen konkretisoitui vuonna 1954, kun maakunnallisen yhteistoiminnan järjestämistä ohjaillemaan ja maakuntahenkeä rakentamaan perustettiin Etelä-Karjalan maakuntaliitto. Pitkään käynnistymisvaikeuksista ja kuntien välisestä luottamuspulasta kärsineen liiton tehtäväksi tuli ennen kaikkea eteläkarjalaisen identiteetin vahvistaminen nojautumalla

alueen suurteollisuusvaltaiseen elinkeinorakenteeseen sekä Karjalankannaksen kielellis-kulttuuriseen perinteeseen (Koskivirta 2010: 306–311; vrt. Rautio 2010: 32).

Maakuntaliiton toiminnassa esiintynyt menetyksen retoriikka oli osoitus siitä, että Viipurin läänin alueelliset symbolit säilyivät uuden alueellisen identiteetin rakennusaineina pitkään sen jäl-

keen, kun lääni oli lakannut virallisesti olemasta (vrt. Paasi 1991; Zimmerbauer & Paasi 2013: 31). Kannakselainen kieli ja kulttuuri vahvistivat eteläkarjalaisuutta; metsä- ja metalliteollisuus olivat muuten hajanaista Kymen lääninä yhdistävä, vahvistava ja vaurastuttava tekijä. 1960-luvun alussa teollisuus työllisti Kymen läänissä reilusti yli kolmasosan ammatissa toimivasta työväestöstä. Heistä kolme neljästä tienasi elantonsa suurteollisuuden palveluksessa. Kaukana takana seurasivat palvelut, kauppa ja maa- ja metsätalous (taulukot 2 ja 3).

1800-luvun jälkipuoliskolta talvisodan alkuun Kaakkois-Suomen suurteollisuuskeskittymät olivat muodostaneet vaihtelevan kokoisia, tehtaan ympärille rakentuneita tiiviitä yhdyskuntia, jotka yhtäältä olivat Viipurin vaikutuspiirissä mutta toisaalta ohjasivat itse kunnallispolitiikkaa ja muuta kehitystä lähiympäristössään (Kuisma 2006: 529–532). Etenkään Etelä-Karjalassa teollisuuspaikkakunnilla ei ollut nähty tarvetta pinta-alan kasvattamiseen, mikä muodostui sotien jälkeen ongelmaksi alueen keskuspaikan asemaa havitelleen Lappeenrannan kohdalla. Pieni pinta-ala ja asema kuntaliitoksiin kielteisesti suhtautuneiden Lappeen kunnan ja voimakkaasti teollistuneen Lauritsalan kauppalan välissä loivat ulospäin mielikuvaa pienestä ja monilla mittareilla kehittymätömästä kaupungista (Riskä 1996: 437; Juvonen *et al.* 2012: 462–473; taulukko 1). Tämä asetelma näkyi monella tapaa myös Itä-Suomen yliopistokysymyksen kohdalla.

Köyhä mutta eheä Pohjois-Karjala

Pohjois-Karjala oli Etelä-Karjalaa selvästi köyhempi, harvaanasutumpi ja agraarisempi maakunta (taulukot 2 ja 3). Sen vahvuutena oli kuitenkin läänistatukseen saaminen vuonna 1960. Irrrottaminen Kuopion läänin yhteydestä hajotti entisestään Itä-Suomen hallinnollista rakennetta. Samalla se kuitenkin vahvisti valtion etua ajaneen lääninhallituksen muodossa ”kansallisen” roolia valtiotilan reuna-alueella sekä rajasi Pohjois-Karjalan läänin toimialueen ja maakunnan samaksi aluekokonaisuudeksi. Tämä edesauttoi sen institutionalisointimista 1960-luvun aikana (Paasi 1986: 158, 173). Viipurin läänin deinstitutionalisoinnin jälkeen Itä-Suomen painopiste ei ollut maalaisliittolaisten ja sosialidemokraattien valtaenemmistön mielestä enää Etelä-Karjalassa, vaan köyhemmässä Pohjois-Karjalassa, Kainuussa ja Pohjois-Savossa, kuten maalaisliiton/keskustan vahva mies Johannes Virolainen asian ilmaisi (Michelsen 1994: 37).

Pohjoiskarjalaisten poliitikkojen, elinkeinoelämän ja lehdistön piirissä lääninuudistus nähtiin ”luonnollisena” jatkumona myönteiselle alueen taloudellisia, kielellisiä ja kulttuurillisia erityispiirteitä painottaneelle kehitykselle. Prosessi oli lähtenyt liikkeelle jo 1800-luvun jälkipuoliskolla, ja sitä oli vahvistanut entisestään vuonna 1936 perustettu Pohjois-Karjalan maakuntaliitto eräänlaisena itsehallintopyrkimyksiä korostaneena läänin korvikkeena (Juvonen 2006: 421–434; Kinnunen 2006a: 43–46). Pohjois-Karjalan alueen institutionalisointikehitys vahvisti myös Joensuun asemaa sen keskuskaupunkina. Sortavalan jäätyä sotien jälkeisessä rajanvedossa Neuvostoliiton puolelle alueelta poistui selvä kilpailutekijä. Joensuun asema itäisimmän Suomen ainoana ”kunnan” kaupunkina, kulttuurikeskuksena sekä valtiollisten ja maakunnallisten yhdistysten, hallintovirastojen ja muiden organisaatioiden toimipaikkana olikin 1960-luvulle tultaessa kiistaton (Juvonen 1997: 16; ks. myös taulukko 1).

Ortodoksis-kalevalaisen yleiskarjalaisuuden korostamisen ympärille rakennetun alueellisen identiteetin (Paasi 1986; Raivo 1998) ylläpito lokalisoitiin nimenomaan Joensuuhun. Kaikki maakunnalliset voimat maakuntaliiton johdolla koonneen ponnistelun tuloksena kaupunkiin perustettiin Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseatiö vuonna 1950. Lisäksi pohjoiskarjalaiset onnistuivat vuonna 1949 vakuuttamaan eduskunnan siitä, että Sortavalan opettajaseminaarin perinteitä jatkaneen Itä-Suomen seminaarin sijoituspaikaksi soveltuvi parhaiten Joensuu eikä esimerkiksi Lappeenranta tai Varkaus (Kinnunen 2006a: 64–70; 73–74).

Kuopio-keskeinen Pohjois-Savo

Pohjois-Savo muodosti Pohjois-Karjalan tavoin suhteellisen selväpiirteisen alueen, joka saavutti toiminnallisen roolin sekä institutionalisoituneen aseman paitsi yhteiskunnan alueellisessa rakenteessa myös jossain määrin alueen asukkaiden alueellisessa tietoisuudessa (Paasi 1990: 275). Vuosien 1776–1831 välisenä aikana Pohjois-Savo toimi Savon ja Karjalan läänin ja sen jälkeen Kuopion läänin ydinalueena. Kuopion kaupunki kehittyi pitkään jatkuneen historiallisen prosessin tuloksena vahvaksi hallintokaupungiksi ja sitä kautta alueen kiistattomaksi keskuksiksi, jossa sijaitisi lukuisia ylimaakunnallisia hallintoelimiä (taulukko 1). Vahvasti agraarinen Pohjois-Savo löi 1960-luvun alussa teollistumisen asteellaan lievästi Pohjois-Karjalan mutta jäi selvästi Kymen läänin varjoon (taulukko 3). Monella muulla mittarilla, kuten vaikkapa sairaaloiden ja

lääkärien määrillä mitattuna ylivoimainen Kuopion kaupunki (taulukko 1) hävisi niin ikään Lappeenrannan työssäkäyntialueelle teollisuustuotannon ja lostusarvoa tarkasteltaessa (Palomäki 1960: 13).

Kuopio-keskeisyys näyttäytyi Pohjois-Savossa kaksiteräisenä miekkana. Yhtäältä maakuntaan ei syntynyt selvän läänistatuksen ja Kuopion ylivoimaisuuden vuoksi yhtä voimakkaita kaupunkien välisiä vastakkainasetteluita kuin Kymen läänissä. Toisaalta vuonna 1936 perustetussa Pohjois-Savon maakuntaliitossa jouduttiin toteamaan vuonna 1955, että ”*maakuntahenki oli lamassa*” (Kinnunen 2006b: 96). Samanaikaisesti Pohjois-Karjalassa sikäläinen maakuntaliitto oli voimakkaassa myötätulessa ja teki hartiavoimin töitä sen puolesta, että alue erotettaisiin Kuopion läänistä omaksi läänikseen.

Lisäosviittaa Pohjois-Savon asukkaiden heikomasta aluetietoisuudesta Pohjois-Karjalaan verrattuna antaa se, että Pohjois-Karjala -käsitteen käyttö hallintoelinten ja yhdistysten nimissä näyttää olleen selvästi yleisempää kuin Pohjois-Savo -käsitteen (Paasi 1990: 282–284). Vastaavasti Mauri Palomäen (1969) tutkimuksesta käy ilmi, että Pohjois-Savossa maakuntatietoisuuden levittämisestä vastanneet opettajat olivat huomommin perillä koulupiirinsä sijaintimaakunnasta kuin heidän pohjoiskarjalaiset kollegansa. Esimerkin Pohjois-Savon Kuopio-keskeisyydestä antaa myös se seikka, että 1960-luvun alusta lähtien maakuntaliitto ajoi yliopistoa nimenomaan läänin pääkaupunkiin (Kinnunen 2006b: 98) ja vahvisti näin ollen entisestään sen keskeistä asemaa asukkaiden aluetietoisuudessa.

Kaksinapaisuuden ja pienyrittäjämäisyyden Etelä-Pohjanmaa

Länsi-Suomessa alueen uusintaminen – luonnon ja ihmistoiminnan vuorovaikutuksesta johtuneet muutokset fyysisessä tilassa, symboleissa, verkostoissa, valtasuhteissa ja ihmisten arvomaailmoissa (Raagmaa 2002: 59) – tapahtui hitaammassa syklissä, eivätkä sen seuraukset olleet yhtä käänteentekeviä kuin sodan raadollisimmillaan kokeneessa Itä-Suomessa. Länsi-Suomella olikin ”*historiallista vakautta*” (Zimmerbauer & Paasi 2013: 33); sillä oli oma vakiintunut asemansa sekä ”alueiden Suomessa” että ihmisten tietoisuudessa. Tämä näkyi myös Vaasan korkeakouluhankkeessa, joka toteutui ikään kuin vaivihkaa riitaisempien ja suuremman mediahuomion saaneiden itäsuomalaisien hankkeiden vanavedessä (Eskola 2002: 243).

Etelä-Pohjanmaan alueen ja käsitteen luonnetta kuvaava monessakin mielessä kaksinapaisuus. Yhtäältä alue jäsenyksi ihmisten mielissä liikkuvuutta

ja virtauksia korostaneen pienyrittäjyyden ja voimakkaan siirtolaisuuden myötä, toisaalta taas paikan ja territoriaalisuuden merkitystä painottaneen vahvan osuustoiminta- ja maanviljelyskulttuurin kautta (Salokangas 2006; taulukot 2 ja 3). Vuodesta 1776 lähtien Vaasan lääniin kuuluneella Etelä-Pohjanmaalla ei ollut hallinnollista statusta mutta sitä vastoin vahva asema ihmisten maakuntatietoisuudessa. Alue jakaantui myös vahvasti suomen- ja ruotsinkieliseen osaan, joiden keskuskaupunkeina toimivat usein keskinäiseen kilvoitteluun ajautuneet Seinäjoki ja Vaasa. Näistä kaupungeista ensiksi mainittu oli keskeisen sijaintinsa ja suomenkielisyytensä takia yhdistystoiminnan keskus. Kaksikielisyys ja sijainti läänitilan reunassa estivät hallintokeskuksen statusta nauttineen Vaasan nousun tällä sektorilla. Vaasan valtikorttina Seinäjokeen verrattuna oli selvästi suurempi väkiluku. Seinäjoken kasvun esti 1990-luvulle asti sen asema lukuisen itsenäisyydestään kiinni pitäneiden maaseutukuntien ympäröimänä. (Paasi 1986: 143–157; Zimmerbauer & Paasi 2013; taulukko 1)

Kansanvalistuksella ja yhdistystoiminnalla on ollut historiallisesti tarkasteltuna vahva asema Etelä-Pohjanmaalla (Palomäki 1969; Paasi 1986). Vuonna 1939 perustetusta maakuntaliitosta ei kuitenkaan kehkeytynyt yhtä vahvaa koko maakunnan äänellä puhunutta ja erinäisiä epäkohtia poliittisten päättäjien tietoisuuteen nostanutta toimijaa kuin vaikkapa Pohjois-Karjalassa. Syinä tähän on nähty – aivan kuten Kaakkois-Suomen kohdalla (Koskivirta 2010) – sekä useiden suhteellisen hyvinvointien ja samankokoisten kuntien välinen kilpailu että haluttomuus turvautua ulkopuoliseen apuun. Maakuntaliitto oli yksi yhdistys monien muiden yhdistysten joukossa (Salokangas 2006). Tämä näkyi myös Vaasan korkeakouluhankkeessa, joka oli kaupunkiin vahvasti kytkeytyneiden yksityisten toimijoiden aktiivisuuden tulosta.

Korkeakouluaktiivien verkostot ja retoriset skaalapainotukset

Kansainvälisyys ja kilpailukyky retoriikan ytimenä Kaakkois-Suomessa

Kuten Joensuussa ja Kuopiossa, Lappeenrannasakin tavoiteltiin alusta lähtien monitieteisen Itä-Suomen yliopiston sijoittamista jakamattomana kaupunkiin (Nevala 1983). Yliopistoasiana ajaneen aktiiviverkoston rakenne ja toiminta vaikuttivat kuitenkin hyvin paljon siihen, että Lappeenrantaan sijoitettiin lopulta ainoastaan teknillinen korkeakoulu. Aluksi, 1950-luvun jälkipuoliskol-

ta vuoteen 1962 asti, Lappeenrannan hanke oli muutaman karismaattisen ja arvovaltaisen mielipidejohtajan harteilla. Heistä merkittävin oli Helsingin yliopiston lääketieteen apulaisprofessori ja Lappeenrannan kylpylaitoksen ylilääkäri Martti J. Mustakallio. Hänen johdollaan suppea korkeakouluaktiivien joukko muokkasi alueellista identiteettiä (Paasi 1986: 75) Lappeenranta-keskeisemmäksi vetoamalla kansalliseen opettaja- ja lääkäripulaan sekä kaupungin ”historialliseen asemaan” Viipurin perillisinä.

Nyt on Itä-Suomen vihdoin vuoro saada korkeakoulu ja sen tyysijaksi parhaiten sopii Lappeenranta, jolla on vuosisataiset perinteet kuningatar Kristiinan ajoilta asti vaalien myös Viipurin perintöä. Voihan tämä Kristiinan yliopisto Lappeenrannassa alkaa vaikkapa vain kahdella tiedekunnalla, esimerkiksi filosofisella – ja toinen tiedekunta voisi olla lääketieteellinen. (ES 9.6.1955)

Mustakallion henkilön ympärille rakentunut ja paikallista skaalaa korostanut korkeakouluhanke alkoi saada uutta skaalapainotusta 1960-luvulle siirryttäessä, jolloin Kaakkois-Suomen vahva, kansainvälisestä kilpailukyvystään huolta kantanut elinkeinoelämä ryhtyi nostamaan asiassa profiiliinsa (Kohvakka 2009: 60–67). Kun Mustakallion johtaman Itä-Suomen kulttuurikomitean valtioneuvostolle vuonna 1961 jättämä mietintö ei tuonut toivottua yliopistoa Lappeenrantaan, aloite siirtyi seuraavana vuonna perustetulle Itä-Suomen korkeakoulun valtuuskunnalle. Sen ytimen muodostivat Kymen läänin suurteollisuuden edustajat, etunenässä valtuuskunnan puheenjohtaja, teollisuusneuvos Hans Bröckl Paraisten Kalkkivuori Oy:stä ja teknillinen johtaja Jarl Enckell metsäyhtiö Oy Kaukas Ab:sta. Tämän vuoksi urbaani Kymen lääni/Kaakkois-Suomi sekä kansainvälisyys olivat ne skaalat, joita painotettiin jatkossa eniten retoriikassa. Heikon maakuntaliiton korostama maakunnallisuus ja karjalainen kulttuuri jäivät sitä vastoin argumentoinnissa vähemmälle huomiolle. (ES 3.10.1962; ES 26.2.1963; ES 10.6.1965).

Teollisuusmiehiä ajoi korkeakouluasiassa eteenpäin Suomen uunituore Euroopan vapaakauppajärjestön, Eftan, liitännäisjäsenyys. Vuonna 1961 solmitulla Finn-Efta -sopimuksella haluttiin turvata maan (metsä)teollisuuden markkina-asema kiristyvässä kilpailussa sekä sitä kautta kansantalouden suotuisa kehitys. Kiristyvä kansainvälinen kilpailu edellytti teollisuusmiesten mielestä myös uuden sukupolven insinöörejä, jotka taitaisivat

kansainvälisen kaupan salat sekä ulkomaille suuntautuvien investointien toteuttamisen (Karjala 15.11.1962; ks. myös Jensen-Eriksen 2007).

Kaakkois-Suomen korkeakouluaktiivien verkosto sai voimakkaan liittolaisen vuonna 1919 perustetusta, aikanaan kauppakorkeakoulua Viipuriin puuhanneesta Viipurin Taloudellisesta Korkeakouluseurasta. Se lupasi vuosikymmenten aikana kerääntyneen miljoonaomaisuuden sekä Viipuri-nimen tuoman arvovallan Lappeenrannan hankkeen käyttöön, mikäli korkeakoulun profiilissa näkyisivät taloustieteet (Kohvakka 2009: 58). Kansallisen tason poliittista auktoriteettia hankkeelle toivat 1960-luvun alkupuoliskon maalaisliitto/keskustajohtoisissa hallituksissa istuneet, Suomen teollisuuden kansainvälisestä kilpailukyvyistä huolta kantaneet kokoomusministerit. Heistä tunnetuin oli Etelä-Karjalan Parikkalassa lapsuutensa viettänyt opetusministeri Jussi Saukonen (MK 18.8.1965; Kohvakka 2009: 65; ks. myös Vares 2008: 460). Verkoston heikkoja sidoksia edustivat Teknillisen korkeakoulun eturivin professorit Erkki Laurila ja Pekka Jauho, joiden kansallisessa mediassa esittämät toimenpidevaatimukset insinööripulan ratkaisemiseksi ja Suomen kansainvälisen kilpailukyyn turvaamiseksi valjastettiin – osin heidän tietämättään – verkoston argumentoinnin keskeiseksi tukipilariksi (ES 26.6.1962; ES 8.11.1962; MK 27.10.1963; vrt. Nykänen 2007: 211–212).

Kansantaloudelliset ja kansainväliseen kilpailukykyyn nojaavat argumentit muodostivatkin aktiiviverkoston retoriikan ytimen. Verkoston enemmistö koki teknilliset tieteet muita tieteenaloja tärkeämmiksi. Tämä käy ilmi kauppakamarin lausunnosta: ”kauppakamarilla ei ole mitään kielteistä sanottavaa humanistisen tiedekunnan perustamista vastaan, ja teknillistä korkeakouluopetusta se pitää erittäin tärkeänä, suorastaan välttämättömänä” (ES 5.9.1962; vrt. Karjala 21.3.1963). Humanistista, samaten kuin matemaattis-luonnontieteellistä koulutusala pidettiin yleisesti alisteisina teknillisille tieteille, jotka nähtiin avaimena menestykselle kansainvälisessä insinöörien johtamassa talouskilpailussa.

Verkosto korosti tehokkuuden merkitystä myös alleviivatessaan hankkeensa ylivertauisuutta verrattuna perifeeriseksi koettuihin Joensuun ja Kuopion hankkeisiin (ES 15.11.1962). Itä-Suomen korkeakoulun valtuuskunnan puheenjohtaja, teollisuusneuvos Hans Bröckl kritisoi kehitysaluepolitiikkaa ja peräänkuulutti kansantaloudellisia seikkoja toteamalla:

Jos huomioidaan yksinomaan kehitysaluepoliittiset näkökohdat, on myös otettava huomioon, että korkein akateeminen koulutus ei tule kehittymään voimakkaasti ja viihtymään, ellei maaperä sille ole paras mahdollinen. – Jos Lappeenrantaan perustettaisiin yksinomaan teknillinen tiedekunta, ei se mielestäni olisi kansantaloudellisesti oikein, sillä teknillinen korkeakoulutus on suuresti riippuvainen läheisestä kosketuksesta matemaattis-luonnontieteelliseen opetukseen sekä nykyaikana myös humanistisen tiedekunnan kieltenopetukseen [joka] on nykyisin välttämättömyys insinööreille voimakkaassa taistelussa ulkomaankaupan tantereella. (Bröckl 1965: 4)

Keskitettyä tehokkuutta ja kansantaloustieteellistä painotusta korostava näkökulma, joka Länsi-Euroopassa sai jalansijaa merkittävänä puhunnan muotona vasta 1970-luvun alun öljykriisin myötä (Brenner 2004: 464–468), oli suomalaisen ”*hajautetun hyvinvointivaltion*” kiivaimmassa rakennusvaiheessa auttamattoman hampaaton argumentaation muoto (Moisio 2012: 153–161). Tämä osaltaan rohkaisi valtiovaltaa hajauttamaan alueellisen tasa-arvon ja valtion näkyvyyden lisäämisen nimissä Itä-Suomen yliopiston. Niinpä suhteellisen hyvinvoivaan Lappeenrantaan sijoitettiin Kaakkois-Suomen elinkeinoelämän ensisijainen toive, kone-, kemian- ja sähkötekniikan sekä tuotantotalouden insinöörejä kouluttava teknillinen korkeakoulu, mutta ei laajempaa monitieteellistä yliopistoa.

Tämä ei ollut kuitenkaan suuri pettymys. Kuten Lappeenrannassa ilmestynyt sanomalehti *Karjala* asian ilmaisi:

[U]della korkeakoululla tulee olemaan koko maan kannalta huomattava merkitys. Maa tarvitsee voimakkaan taloudellisen ja henkisen keskuksen Etelä-Karjalaan, Suomen ja Neuvostoliiton rajanaapuruuuteen. Se on merkittävä asia niin aineellisen kuin henkisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi. (Karjala 17.6.1965)

”Aidon karjalaisuuden” ja alikehittyneen alueen retoriikka Pohjois-Karjalassa

Pohjois-Karjalassa ei ollut Etelä-Karjalan tapaan vahvaa teollisuutta, mutta sitä vastoin vahva maakuntatietoisuus. Joensuuhun korkeakoulua tavoitelleen aktiiviverkoston ydin muodostuikin sotien jälkeen institutionaalisen aseman saavuttaneen Pohjois-Karjalan maakuntaliiton ympärille. Maakuntaliiton toimintaa asettuivat tukemaan sekä kansallisen skaalan merkitystä korostanut läänin-

hallitus että maakunnan koko kuntakenttä (Nevälä 1983: 28; Juvonen 1997: 42–43). Pienempien kuntien oli helppo asettua Joensuun tueksi paitsi sen maakunnallisessa mittakaavassa suvereenin aseman takia, myös sen vuoksi että maakuntaliiton onnistuneesti ajamat teollistamistoimet toivat samanaikaisesti korkeakouluhankkeen kanssa valtio-omisteisia tehtaita läänin pienempiin kuntiin (Kinnunen 2006a: 90–96). Maakuntaliiton tasapuoliseksi koettu toiminta lisäsi yleistä luottamusta sitä kohtaan ja vahvisti alueellisen skaalan merkitystä Pohjois-Karjalassa. Prosessi vahvisti myös Joensuun asemaa alueen kiistattomana keskuksena.

Maakuntaliiton yhteyteen vuonna 1960 perustetun väliaikaisen korkeakoulutoimikunnan keskeisin toimijakolmikko muodostui Joensuun kaupunginjohtaja Tauno Juntusen (SDP), Pohjois-Karjalan läänin maaherra Lauri Riikosen (maalaisliitto) ja maakuntaliiton toiminnanjohtaja Osmo Kuivalaisen persoonien ympärille. Ylipaikallisen vahvan sidoksen verkostoon toi Helsingissä vaikuttavien pohjoiskarjalaistaustaisten ja aluetta sympatisoivien henkilöiden vuonna 1963 perustama Pohjois-Karjalan valtuuskunta. Yleiskarjalaisuudella, jonka rakentamisen juuret ovat 1800-luvun lopun kansallisromanttisessa karelianismissa (vrt. Paasi 1986: 175), ratsastaneen valtuuskunnan tarkoituksena oli ”*koota merkittävällä tavalla karjalaisuuden hyväksi toimineita ja yhteiskunnassa huomattavan aseman saavuttaneita kansalaisia antamaan tukea maakunnan henkiselle ja taloudelliselle kehitykselle.*” Tähän joukkoon kuuluivat mm. Helsingin yliopiston rehtori Erkki Kivinen sekä valtakunnansuunnittelun ja sosiaalisen tasapuolisuuden puolestapuhuja Heikki von Hertzen Väestöliitosta (HS 1.3.1963).

Korkeakouluhanke vahvisti entisestään pohjoiskarjalaisten aktiivien pyrkimyksiä liittää ”aito” karjalaisuus ja itäsuomalaisuus nimenomaan Pohjois-Karjalaan. Eteläkarjalaisten karjalaisuusretoriikkaa he pitivät ”*karjalaisuuden ryöstöviljelyinä*” (Koskivirta 2010: 308–309). Aktiivien mukaan ”*ensimmäinen peruste [korkeakoululle] on se, että koko laaja Itä-Suomi sijaitsee korkeakoulutyhjyydessä, jonka [maantieteellinen] painopiste on Karjalan keskuspaikassa, Joensuun kaupungissa*” (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1961: 5).

Tässä he saivat tukea maalaisliiton/keskustan poliitikoilta, kuten Johannes Virolaiselta, joka piti Joensuuta valtakunnan koossapysymisen kannalta keskeisen rajaseudun keskuksena (MK 16.6.1965). Tiedepiireissä Joensuun taakse asettui kansatieteilijä Kustaa Vilkuna (1966: 15), jonka mukaan ”*ka-*

levalainen perinne' kuuluu paikallisesti nimenomaan Pohjois-Karjalan arvokkaimpiin vaalintatehtäviin. Siellä voidaan paremmin kuin missään muualla omalla pohjalla ilmentää runonlaulajain ja perinteen taitajain muistoa, ja elävöittää sitä kansalliseen aarteena jälkipolville." Vilkun luonnehdinta kuvaa hyvin eräänlaista "alueellisen" (maakunnallisen) ja "kansallisen" dialektiikkaa, jonka tehtävänä oli vahvistaa toinen toistaan hyvinvointivaltioistutuksen aikakaudella.

Retoriikan myönteinen puoli perustui alueen historiallis-uskonnollis-kulttuurisiin traditioihin ja territoriaaliseen kontekstiin kytköksissä oleviin luonto- ja maisema-arvoihin. Sen toinen puoli nojasi vahvasti rajaseudun taloudelliseen ja sosiaaliseen jälkeenjääneisyyteen sekä maakunnan kärsineen marttyyriin asemaan vuosisataisen idän ja lännen välisen taistelun kenttänä. Ismo Björnin (2012: 10) mukaan huono-osaisuutta korostavalla pohjoiskarjalaisten ääni -kortilla pelaamiseen liittyi riskejä, mutta sitä kannatti käyttää symbolisen vallan välineenä tuen saamiseksi paitsi omien joukossa myös suomalaisessa julkisuudessa.

Toiseksi on huomattava, että Itä-Suomen alueella vallitsee tuntuva pätevien oppi-, kansalais- ja kansakoulunopettajien puute. -- On syytä korostaa myös sitä, että erikoisasemaan joutunut karjalaisuus tarvitsee säilyäkseen korkeakoulua, jossa olisi sijansa Karjalaan ja ortodoksisuuteen kohdistuvalla opetus- ja tutkimustoiminnalla, mikä luonnollisesti käy parhaiten päinsä juuri Pohjois-Karjalassa. (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1961: 5–6)

Joensuussa vuonna 1953 toimintansa aloittanut opettajaseminaari oli koulutuspoliittista uskotavuutta tuonut valttikortti, jota Kuopiolla ja Lappeenrannalla ei ollut tarjottavanaan. Pitkälti tämän vuoksi pohjoiskarjalaisten korkeakouluaktiivien puhetta ohjasi tarve (alueellisen) opettajapulan tyydyttämiseen. Heikkona sidoksena aktiivit liittyivät verkostoonsa tunnetun ruotsalaisen kasvatustieteen professorin ja kansainvälisen koulutussaavutuksia tutkivan järjestön, International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), puheenjohtajan Torsten Husénin, jonka vaikutusvaltaiset ajatukset koulutuksellisesta tasa-arvosta – ja sitä kautta valtiotilan tasapainoisesta kehittämisestä – tunnettiin hyvin ympäri maailman (Husén 1962; Nevala 1983: 44).

Sitä vastoin verkoston jäsenistön perustelut lääketieteiden ja teknillisten tieteiden puolesta jäivät alhaisen teollistumisasteen ja kilpailijoita pienem-

män terveydenhuoltoverkon vuoksi hatarammalle pohjalle. Valtiovallalla eikä etenkin teollisuudella ollut intresseissä luoda uutta, teollisuuden ja sitä palvelevan teknillisen koulutuksen painopistettä itään. Maalaisliiton/keskustan johdolla harjoitetusta teollistavasta kehitysaluepolitiikasta huolimatta Pohjois-Karjala säilyi edelleen Etelä- ja Kaakkois-Suomen (metsä)teollisuuskeskittymiä ruokkivana raaka-aineperiferiana (Virolainen 1969: 352–364; Jensen-Eriksen 2007: 251–265; vrt. Moisio 2012: 18). Tämä vaikutti keskeisesti siihen, että Joensuu sai itselleen aluksi opettajakoulutukseen painotuneen humanistis-luonnontieteellisen korkeakoulun, johon liitettiin Karjalan henkistä ja aineellista kulttuuria koskevaa tutkimustyötä varten Karjalan tutkimuslaitos (Nevala 2009: 119–122).

Kehittynyt Kuopio vai köyhä Pohjois-Savo retoriikan ytimenä?

Pohjois-Savossa korkeakoulua alueelleen ajaneet aktiivit joutuivat pohtimaan, valitako käytetyn retoriikan skaalapainotukseksi suhteellisen alikehittynyt Pohjois-Savo vai ratsastaako sitä vastoin Kuopion läänin pääkaupungin kehittyneen hallinto- ja kulttuuripalvelutarjonnan imagolla. Kuopiolaisten liikemiesten 1950-luvun alussa pinnalle nostama mutta vuosikymmenen jälkipuoliskolla valtioyliopiston jalkoihin jäänyt idea yksityisestä yliopistosta tuki Kuopio-keskeistä puhuntaa. Myös se, että maakuntaan vuonna 1960 perustetun Itä-Suomen korkeakoulun neuvottelukunnan aktiivisin ydinjoukko tuli Kuopiosta, puolusti jälkimmäistä vaihtoehtoa.

Kaupungin sosialidemokraattiset ja kokoomuslaiset tahot kaupunginjohtaja Eino Luukkosen (SDP), valtuuston puheenjohtaja Teodor Vuotilainen (kokoomus), hovioikeudenneuvos Jouso Häikiön (kokoomus) ja teollisuusneuvos Oiva Turusen (kokoomus) johdolla miehittivät neuvottelukunnan avainpaikat. Kaupunki myös rahoitti neuvottelukunnan toimintaa avokätisesti. Kaupunkia tukemaan asettuivat niin Kuopion lääninhallitus, luterilainen ja ortodoksinen piispanistuin kuin Pohjois-Savon maakuntaliitto ja elinkeinoelämä. Tärkeä oli myös vahva sidos vaikutusvaltaiseen Valtakunnansuunnittelutoimiston tutkijaan Jaakko Nummiseen, jolle oli vaimon kotipaikan kautta syntynyt vahva henkilökohtainen suhde Pohjois-Savoon (Vuorio 2006: 35–36, 54–55).

Toisaalta korkeakouluaktiiviverkoston toimintaa ohjasi tieteellisenä auktoriteettina talousmaantieteilijä Mauri Palomäki, joka otti niin sanotun järjestyshakuisen aluetutkimuksen kautta näky-

västi osaa yhteiskuntapolitiikan tilalliseen suunnitteluun (Moisio 2012: 143). Palomäki julkaisi vuonna 1960 pienehkön tutkimuksen, jossa hän kartoitti korkeakoulukaupunkien ulkopuolisesta Itä- ja Länsi-Suomesta ”*valtakunnan osan keskukset*”, kaupunkeja jotka hierarkkisella asemallaan (hallinnon, talouden ja palveluiden kehittyneisyydellä mitattuna) nousivat muiden yläpuolelle. Palomäen mukaan tällainen keskus oli lännessä Vaasa ja idässä Kuopio. Tutkimus ohjasi vahvasti Kuopion puolesta puhuneiden toimintaa. Yliopisto kuului kaupungille nimenomaan sen ”*tieteellisesti osoitetun valtakunnallisen keskusaseman vuoksi*” (Vuorio 2006: 38).

Sijoituspaikkakunnan täytyy olla suuruudeltaan ja elinvoimaisuudeltaan sellainen, että se pystyy vastaanottamaan korkeakoulun opiskelijoineen ja opettajineen. Tämä vaatimus on sitäkin painavampi, koska tarkoitus ei ole eikä saa olla perustaa mitään maakunnallista korkeakoulua vaan korkeakoulu, jonka opiskelijat tulevat olemaan eri puolilta Suomea. Apul.prof. Palomäki toteaa, että Kuopio lähes kaikissa suhteissa yleensä ja kaikissa ratkaisevissa suhteissa on selvästi toisia Itä-Suomen kaupunkeja edullisempi – jopa ainoa mahdollinen sijoituspaikka. (SS 10.1.1964)

Argumentaatio, joka korosti kaupunkikeskusten merkitystä alueellisuuden kustannuksella, oli suunnattu erityisesti Lappeenrantaan vastaan. Lappeenranta saattoi sijaita urbaanissa ja kehittyneessä Kymen läänissä, mutta asukasluvulla ja Palomäen yleisillä kehittyneisyysarvoilla mitattuna se jäi Kuopion jalkoihin. Sivistysmittareilla mitattaessa ”*Mikkelikin menee edelle Lappeenrannasta ja esim. Kuopion sivistyselämän kehittyneisyyttä osoittava luku on 3,5 kertaa suurempi kuin Lappeenrannan*” (Savo 2.7.1965; ks. myös Kuopion kaupunki 1964).

Korkeakouluaktiivien pyrinnot eivät lopulta tuoneet usean tieteenalan yliopistoa Kuopioon. Virolaisen porvarihallitus päätti Lääkintöhallituksen, Valtakunnansuunnittelutoimiston ja Väestöliiton tukemana hajasijoittaa lääketieteellisen koulutuksen ja sitä tukevat luonnontieteet Kuopioon (Vuorio 2006: 54–62). Lääketiede ei ollut dominoinut aktiivien retoriikkaa, mutta Itä-Suomea koskettanut lääkäripula ja Kuopion seudun vahva sairaalaverkko (taulukko 1) tekivät valtioneuvoston mielestä kaupungista sopivan paikan lääkärikoulutukselle (Savo 11.11.1965).

Ennen lopullista päätöstä korkeakouluaktiivit yrittivät vielä vaikuttaa siihen, että Kuopioon olisi luotu voimakkaampi yliopistokokonaisuus. Tätä

silmällä pitäen he jopa muuttivat retoriikkansa skaalapainotusta. Kehittyneen Kuopion rinnalla he painottivat maakuntaliiton johdolla entistä vahvemmin Pohjois-Savon alikehittyneisyyttä ja kritisoivat, kuinka päätöksenteossa oli unohdettu ”*alkuperäinen tarkoitus: kehitysaluepolitiikan hoitaminen*” (Savo 20.7.1965). Samalla korkeakouluaktiivit korostivat Lappeenrannan sijaitsevan etelässä, ”*oikean*” Itä-Suomen ulkopuolella, josta oli ”*läpiveto suoraan Helsinkiin*” (Savo 10.7.1965). Myös Lappeenrannan sijainti itärajan pinnassa oli pikemminkin rasite, eikä rajan ylittävän kanssakäymisen lisääntymiseen uskottu. ”*Toisella ilman suunnalla tulee vuorostaan toinen valtakunta hyvin nopeasti vastaan, eikä yliopiston vaikutusalue niin ollen yllä eikä ulotu siihen suuntaan. Asia erikseen olisi, jos Viipuri olisi Suomea. Mutta kun ei ole.*” (Savo 10.7.1965; ks. myös HS 9.9.1965) Valtioneuvoston mieli ei kuitenkaan muuttunut, joten ”*Viipurin yliopistoperintö*” jaettiin kolmeen osaan.

Vaasan paikallista ja kansainvälistä skaalaa korostanut korkeakouluhanke

Etelä-Pohjanmaalla Vaasan korkeakouluhanke muodosti monessa mielessä Itä-Suomesta poikkeavan tapauksen. Jo vuonna 1955 Vaasassa tehtiin Helsingin yliopiston pohjalaistaustaisten professorien, Vilho Annalan ja Armas Luukon johdolla tunnusteluita humanistis-yhteiskuntatieteellisen valtionyliopiston perustamiseksi kaupunkiin (Katajamäki 1998: 5–8). Hanke kuitenkin hautautui alkuunsa; syynä pidettiin Oulun taakse ryhmitettyä vahvaa poliittista rintamaa. Etelä-Pohjanmaalla maakunta nähtiinkin ”*miltei kaikissa yleisvaltakunnallisissa ratkaisuisa väliinpuotoajana*” (Ulkuniemi 1978: 18). Taustalla uskottiin olevan myös pelkoa Vaasan ja Seinäjoen välisten kiistojen kärjistyisestä, mikä esti vahvan maakunnallisen rintaman synnyn.

Sen sijaan korkeakoulua tavoitteleiden aktiivien verkoston ytimen muodostivat vaasalaiset kunnallis- ja elinkeinoelämän edustajat etunenässä kaupunginjohtaja Lauri Järventaka (kokoomus), kauppaopiston rehtori Martti Ulkuniemi (kokoomus) ja toimitusjohtaja Martti Laitinen (Katajamäki 1998: 13, 17–18). Heidän aloitteestaan perustettiin sekä Vaasan kauppar korkeakoulutoimikunta (1960) että Vaasan Kauppar korkeakoulun Säätiö (1961). Vaasaan – Etelä-Pohjanmaan kaupan, teollisuuden ja hallinnon keskukseen – oli tarkoitus perustaa yksityinen kauppar korkeakoulu. Verkoston johtohahmoihin kuuluneen Martti Ul-

kuniemen mukaan toiminnassa piti nojata paikallisuuteen, koska: ”*vankatkaan asialliset, valtakunnallisesti hyväksyttävät perusteet eivät suinkaan tuo meille mitään, jollemme itse ole asialla*” (Vaasa 4.11.1959). Kaupunkien välinen vastakkainasettelu ei kauppakorkeakouluhankkeessa ilmennyt kuin vasta aivan loppumetreillä, sillä laajasta maakunnallisesta tuesta (Katajamäki 1998: 18, 28) huolimatta kauppakorkeakouluhankkeen suuntaaviivat määrittelivät Vaasaan kunnallis- ja elinkeinoelämän edustajat (vrt. Ulkuniemi 1978).

Maakunnan sisäisen jännitteen puuttuessa vastavoiman korkeakouluhankkeelle muodostivat Helsingissä ja Turussa sijainneet suomen- ja ruotsinkieliset kauppakorkeakoulut (Eskola 2002: 243–244), jotka suppeina yksityisinä erikoiskorkeakouluina halusivat pitää kiinni liittitatuksestaan. Keskitämistä puoltavalla asenteellaan kauppakorkeakoulut poikkesivat niin ikään kauppa- ja teollisuusministeriön alaisesta Teknillisestä korkeakoulusta. Se näki valtiotilan tyhjiöihin perustettavat korkeakoulut keinona jakaa koulutusvastuuta, jolloin vanhoille korkeakouluille jäisi enemmän aikaa ja resursseja (kansainvälisen tason) tutkimustoiminnan kehittämiseen (Nykänen 2007: 211–212). Kauppakorkeakoulut sitä vastoin vastustivat uusien yksiköiden perustamista, vedoten yleisesti koulutusalan valtakunnalliseen luonteeseen ja riittävään ekonomitarjontaan sekä erityisesti Vaasan syrjäiseen sijaintiin, mikä teki siitä sopimattoman elinkeinoelämän vaatimuksia silmällä pitäen (Komiteamietintö 1962; Ulkuniemi 1978: 45).

Vaasan korkeakouluaktiivien oli suhteellisen helppo vastata Etelä-Suomen kauppakorkeakoulujen rehtoriensa suulla esittämään kritiikkiin. Vaasalaisten argumentaatio ei painottanut pelkästään paikallista skaalaa, vaan se lepäsi Suomen Efta-jäsenyydessä ja ulkomaankaupan, erityisesti myynnin ja markkinoinnin tarpeita korostaneissa perusteluissa (Ulkuniemi 1978: 34). Vaasan syrjäisyyttä koskeneet syytökset verkosto torjui puolestaan vetoamalla vaasalaissyntyisen Mauri Palomäen (1960) näkemyksiin kaupungin kehittyneisyydestä sekä sijainnista ”*tarpeellisen välimatkan päässä nykyisistä korkeakoulukeskuksista Helsingistä ja Turusta, mutta toisaalta sellaisessa paikassa, joka on mahdollisimman keskeinen*” (Ulkuniemi 1978: 39). Tämä toi hankkeelle sen kaipaamaa tieteellistä auktoriteettia (Katajamäki 1998: 15). Toinen keskeinen tieteellinen auktoriteetti oli teuvalais-syntyinen Vaasan kesäyliopiston rehtori, professori Oiva Ketonen. Hän oli keskeisimpiä vaikuttajia 1960-luvun korkeakoulupolitiikassa ja harvoja tiedemiehiä, joilta tiedepolitiikassa aktiivinen presi-

dentti Urho Kekkonen suostui ottamaan vastaan neuvoja (Eskola 2002: 244, 249–250).

Vaasan korkeakouluaktiivien verkosto rakentui hyvin paljon henkilökohtaisiin tuttavuuksiin perustuvien vahvojen sidosten varaan. Sekä Virolaisen porvarihallituksessa että kauppa- ja teollisuusministeriössä oli avainpaikoilla joko Etelä-Pohjanmaalla syntyneitä tai alueen vahvoja porvaripiirejä muuten sympatisoivia henkilöitä, kuten eteläpohjalainen kulkulaitosministeri Grels Teir (RKP), kauppa- ja teollisuusministeri T. A. Wiherheimo (kokoomus) ja pääministeri Virolainen. Vuoden 1966 tammikuussa valtioneuvosto hyväksyi Vaasan kauppakorkeakoulun valtioneuvostusta saavaksi – opetuksessa kielitaitoa ja kansainvälisyyttä painottavaksi – korkeakouluksi (Ulkuniemi 1978; Katajamäki 1998), jossa aina vuonna 1978 toteutuneeseen valtiollistamiseen asti valtaa käytti ja paikalliselle skaalalle merkityksiä tuotti kunnallis- ja elinkeinoelämän päättäjistä koostunut säätiö.

”Paikallisen” merkityksen korostaminen näkyi säätiön alkuaikojen toiminnassa korkeakoulun suuntaa merkittävällä tavalla viitoittaneiden virkanimitysten kautta. Esimerkiksi sekä rehtoriksi vuonna 1968 valittu professori Tryggve Saxén että vararehtoriksi nimitetty Mauri Palomäki (rehtorina 1970–1987) olivat vaasalaistaustaisia henkilöitä (Katajamäki 1998: 35–36). Heidän valintaansa vaikutti paljon se, että ”*osa [säätiön] hallituksen jäsenistä tunsu [heidät] entuudestaan*” (Ulkuniemi 1978: 86).

Päätelmiä

Uusien korkeakoulun perustaminen Suomeen 1960-luvulla oli yhtä aikaa globaali, kansallinen, alueellinen ja paikallinen prosessi (vrt. Mansfield 2005). Kehitys heijasteli yhtäältä länsimaita koskettanutta hyvinvointivaltioistumista ja toisaalta vähittäistä kansainvälisten markkinoiden vapautumista. Erityisesti tuolloin valtaa pitäneen valtiohallinnon enemmistön näkökulmasta uusien korkeakoulujen ympärille muodostuneet sivistyskeskukset olivat ensisijaisesti välineitä ”kansallisen” aktiiviseen tuottamiseen. Kansallisen skaalan nostaminen politiikan keskiöön edellytti ennen kaikkea valtio-tilan eheyttämistä lisäämällä alueiden ja kansalaisten välistä tasa-arvoa. Näkemys sai haastajan poliittisista voimista, jotka pitivät liian pitkälle menevää tasauspolitiikkaa rasitteena tuotannon kehitykselle ja sitä kautta kansantalouden kasvulle (Moisio 2012: 84, 89–90, 97–107).

Huolimatta siitä, että tarkastelemani korkeakouluhankkeet olivat ennen kaikkea valtakunnalli-

sia hankkeita, jotka olivat kytköksissä valtakunnan tason poliittisiin päätöksentekijöihin, ministereihin ja virkamiehiin, haluan tässä artikkelissa korostaa verkostojen kautta tuotettavan moniskaalaisuuden merkitystä. Kansanedustaja tai ministeri ei ole vain kansallisen merkitystä korostava päätöksentekijä. Hän on myös toimija, joka on valittu eduskuntaan tietyltä alueelta ja jolla todennäköisesti on paitsi nykyisen asemansa myös koulutuksen ja muun elämänhistorian kautta syntyneitä jäsenyyksiä mitä erilaisimmissa organisaatioissa ja instituutioissa, joiden toiminnalla on taipumus – ajasta ja paikasta riippuen – painottaa tiettyjen skaalojen merkitystä. Sama pätee pitkälti myös ministeriöiden ja valtion virastojen virkamiehiin (vrt. Cox 1998; MacKinnon 2010: 29).

Tarkastelemisani tapauksissa korkeakouluaktiivien verkostojen ytimen muodostaneilla paikallis- ja alueen toimijoilla (maakuntaliittojen, kaupunkien ja elinkeinoelämän edustajat) oli niin ikään omat kontingentit, enemmän tai vähemmän toistensa kanssa kilpailevat näkemyksensä skaalapainotuksista. Luomalla vahvoja sidoksia ministereihin ja ministeriöiden tai virastojen virkamiehiin nämä toimijat kykenivät ikään kuin liikkumaan skaalojen välillä (ks. Jonas 1994) ja vaikuttamaan kansallisen tason päätöksentekoon. Kansallisesti ja/tai kansainvälisesti tunnetut tutkijat, jotka liitettiin auktoriteetteina osaksi verkostojen ja niiden retoriikkaa, edustivat puolestaan heikkoja sidoksia. Nämä sidokset rakensivat niin ikään siltoja paikallisen/alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen/ylikansallisen välille tehden niiden väliset rajat huokoisiksi.

Lappeenrannan ja Vaasan kohdalla kansainvälisen skaalan (kilpailukyvyyn) merkitystä korostaneiden elinkeinoelämän edustajien asema oli vahva verrattuna vaikkapa monipuolisempia arvoja ja alueellisen skaalan merkitystä korostaneisiin maakuntaliittoihin, että niillä ei ollut vaikeuksia saada ääntään kuuluviin. Joensuussa maakuntaliiton rooli oli puolestaan niin institutionalisoitunut, että sen ajama, kansallisen ja alueellisen dialektiikka painottanut ”yleiskarjalainen kulttuuri” -retoriikka ei saanut suuremmin haastajia. Kuopio oli siitä mielenkiintoinen tapaus, että siellä mikään tieteenala ei noussut puhunnassa korostettuun asemaan. Toinen mielenkiintoinen piirre oli se, että 1950-luvun alusta lähtien dominoinut ”kehittynyt Kuopio” -retoriikka sai prosessin lopussa haastajia maakuntaliiton ajamista näkemyksistä, jotka korostivat myös köyhän Pohjois-Savon merkitystä ja valtion roolia alueellisten epäkohtien korjaamisesta.

Verkostojen toisista poikenneet skaala- ja tieteenalapainotukset heijastelivat paljolti alueiden territoriaalisia, symbolisia, diskursiivisia ja institutionaalisia muotoja (Paasi 1991; Foucault 2005). Näiden alueiden institutionalisoitumisen astetta ja ”historiallista syvyyttä” (Zimmerbauer & Paasi 2013: 33) kuvaavien muotojen kautta olen tehnyt selkoa tarkastelemillani alueilla tuolloin vallinneista eri toimijoiden välisistä valtasuhteista ja analysoinut sitä kautta osaltaan paitsi korkeakouluaktiiviverkostojen rakennetta ja retorisia valintoja, myös valtioneuvoston päätöstä perustaa neljä uutta korkeakoulua valtiotilan tyhjiöihin.

Tämän artikkelin tarkoituksena on ollut osoittaa, että uusien korkeakoulujen perustaminen Suomeen 1960-luvulla oli useita toisiinsa kietoutuneita toimijoita koskettanut monikerroksinen ja -skaalainen prosessi. Siinä yhdistyivät yhtäältä valikoiva tulkinta, jossa valtakamppailujen kautta tietyt retoriset valinnat korostuivat muiden mahdollisten vaihtoehtojen kustannuksella, sekä toisaalta tätä tulkintaa ohjaavat ja rajoittavat historialliset olosuhteet, jotka tekivät tietyillä alueilla tietyt retoriset valinnat muita todennäköisemmiksi. On tärkeää tehdä ero näiden kielellis-toiminnallisten tekijöiden ja niitä ehdollistavien, rajaavien ja mahdollistavien rakenteellisten piirteiden välillä. Monimutkainen ja -skaalainen korkeakoulujen syntyprosessi on kuitenkin mahdollista tehdä näkyväksi ainoastaan tarkastelemalla näitä yhteenkietoutuneita osatekijöitä rinnakkain (vrt. Jessop 2010).

Lähteet

- Brenner, Neil (2004). Governance and the production of new state spaces in Western Europe, 1960–2000. *Review of International Political Economy* 11:3, 447–488.
- Björn, Ismo (2012). Syrjäseudun ääni – reuna-alueen voima. Teoksessa Björn, Ismo & Kokkonen, Jukka (toim.) *Poliittisia ääniä Pohjois-Karjalassa. Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikkanteosta*. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 7–14.
- Bröckl, Hans (1965). Pöytäkirja kuntien edustajien ja läänistä valittujen kansanedustajien neuvottelukokouksesta 5.8.1965. Asiakirjat 1962–1967, Itä-Suomen Korkeakouluvaltuuskunta. Lappeenrannan kaupungin arkisto.
- Cox, Kevin R. (1998). Scales of dependence, spaces of engagement and the politics of scale, or: looking for local politics. *Political Geography* 17:1, 1–23.
- Dahllöf, Urban & Selander, Staffan (1994). *New universities and regional context*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.
- Eskola, Seikko (2002). Tiedepolitiikka ja korkeakoulu. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) *Suomen tieteen historia 4. Suomen tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien*. WSOY, Helsinki, 220–391.

- Foucault, Michel (2005). *Tiedon arkeologia*. Vastapaino, Tampere.
- Granovetter, Mark (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78:6, 1360–1380.
- Husén, Torsten (1962). *Koulu muuttuvassa yhteiskunnassa*. Tammi, Helsinki.
- Häkli, Jouni (2008). Regions, networks and fluidity in the Finnish nation-state. *National Identities* 10:1, 5–22.
- Hölttä, Seppo (1988). Recent changes in the Finnish higher education system. *European Journal of Education* 23:1/2, 91–103.
- Jensen-Eriksen, Niklas (2007). *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*. SKS, Helsinki.
- Jessop, Bob (2010). Cultural political economy and critical policy studies. *Critical Policy Studies* 3:3–4, 336–356.
- Johnson, David W. & Johnson, Frank P. (1997). *Joining together: group theory and group skills*. Allyn & Bacon, Boston.
- Jokinen, Arja (1999). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskursianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 126–159.
- Jonas, Andrew E.G. (1994). The scale politics of spatiality. *Environment and Planning D: Society and Space* 12:3, 257–264.
- Juvonen, Jaana (1997). *Pohjois-Karjalan lääninhallitus 1960–1997*. Pohjois-Karjalan lääninhallitus, Joensuu.
- Juvonen, Jaana (2006). Lääninhankkeet ja maakuntaliiton synty. Teoksessa Katajala, Kimmo & Juvonen, Jaana (toim.) *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939*. SKS, Hämeenlinna, 421–434.
- Juvonen, Jaana, Ignatius, Tarja, Kosonen, Matti, Kuusisto, Alina, Partanen, Jukka, Pohjonen, Jukka & Tikka, Marko (2012). *Kunta kaupungin kupessa. Lappeen historia II 1865–1966*. Lappeenrannan kaupunki, Porvoo.
- Katajamäki, Hannu (1998). *Oman alueensa yliopisto. Vaasan yliopiston kolme vuosikymmentä*. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Ketonen, Oiva (1964). *Valkolakiasta väitöskirjaan. Korkeakoulupolitiikan näköaloja*. WSOY, Porvoo.
- Kinnunen, Erkki (2006a). *Omale maakunnalle, yhteiselle hyväälle. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1936–2006*. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Jyväskylä.
- Kinnunen, Erkki (2006b). Valtionhallinnosta maakuntahallintoon. Teoksessa Kinnunen, Erkki, Lyytinen, Eino Soikkanen, Hannu & Vihola, Teppo (toim.) *Savon historia VI. Heimomaakunnasta maakuntien Eurooppaan 1945–2000*. Savon Säätiö, Jyväskylä, 45–122.
- Kohvakka, Mikko (2009). *Kasvukertomus. 40-vuotiaan Lappeenrannan teknillisen yliopiston elämäkerta*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Jyväskylä.
- Komiteanmietintö (1962). *Kauppakorkeakoulukomitean mietintö*. Komiteanmietintö 1962: 31, Helsinki.
- Koskivirta, Anu (2010). Jäännöslääni eheytyy. Teoksessa Kaukiainen, Yrjö & Nurminen, Jouko (toim.) *Viipurin läänin historia VI. Karjala itärajan varjossa*. WS Bookwell Oy, Porvoo, 277–320.
- Kuisma, Markku (2006). *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. SKS, Helsinki.
- Kuopion kaupunki (1964). *Korkeakoulu Kuopioon – perusteltu asiallinen ratkaisu*. Kuopion kaupunki ja Pohjois-Savon maakuntaliitto, Kuopio.
- MacKinnon, Danny (2011). Reconstructing scale: towards a new scalar politics. *Progress in Human Geography* 35:1, 21–36.
- Mansfield, Becky (2005). Beyond rescaling: reintegrating the 'national' as a dimension of scalar relations. *Progress in Human Geography* 29:4, 458–473.
- Michelsen, Karl-Erik (1994). *Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu 1969–1994*. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Moisio, Sami (2012). *Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasubteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Vastapaino, Tampere.
- Neave, Guy (2011). Patterns. Teoksessa Rüegg, Walter (toim.) *A History of the university in Europe. Vol IV Universities since 1945*. Cambridge University Press, Cambridge, 31–69.
- Nevala, Arto (1983). *Joensuun korkeakoulun perustamisvaiheet*. Pohjois-Karjalan yliopistoseura, Joensuu.
- Nevala, Arto (2009). *Uudisraivaaja. Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria*. Joensuun yliopisto, Saarijärvi.
- Nevala, Arto & Rinne, Risto (2012). Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa Kettunen, Pauli & Simola, Hannu (toim.) *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. SKS, Helsinki, 203–228.
- Nykänen, Panu (2007). *Otaniemen yhdyskunta. Teknillinen korkeakoulu 1942–2008*. WSOY, Porvoo.
- Paasi, Anssi (1986). *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehitymisestä*. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Paasi, Anssi (1990). Maakuntien synty: alueellisen tietoisuuden kehittyminen. Teoksessa Heikkinen, Antero (toim.) *Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa*. Snellmania-Instituutti, Jyväskylä, 271–286.
- Paasi, Anssi (1991). Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environmental and Planning A* 23:2, 239–256.
- Paasi, Anssi (1996). *Territories, boundaries and consciousness. The changing geographies of the Finnish Russian border*. John Wiley & Sons, Chichester.
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (1961). *Itä-Suomen korkeakoulu Joensuuhun*. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Joensuu.
- Palomäki, Mauri (1960). *Eräitä näkökohtia mahdollisesti perustettavien uusien korkeakoulujen sijoittamiskysymyksestä*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Palomäki, Mauri (1969). *On the concept and delimitation of the present-day provinces of Finland*. Vaasan kauppakorkeakoulu, Vaasa.
- Palonen, Kari (1996). Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsittehistoria. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere, 137–160.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. SAGE, London.
- Raagmaa, Garri (2002). Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies* 10:1, 55–76.
- Raivo, Petri (1998). Karjalan kasvot: näkökulmia Karjalan maisemaan. Teoksessa Nevalainen, Pekka & Sihvo, Hannes (toim.) *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. SKS, Helsinki, 11–27.

- Rautio, Pekka (2010). Jaetun maakunnan identiteetti: maakuntalehti Etelä-Karjalan alueidentiteetin muovaajana. *Alue ja Ympäristö* 39:1, 27–39.
- Riska, Leena (1996). *Lauritsalan kauppalan historia*. Lappeenrannan kaupunki, Jyväskylä.
- Salo, Matti (2003). *Pohjoinen Alma Mater. Oulun yliopisto osana korkeakoululaitosta ja yhteiskuntaa perustamisvaiheista vuoteen 2000*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.
- Salokangas, Raimo (2006, toim.). *Etelä-Pohjanmaan historia VII 1910-luvulta 1960-luvulle*. Etelä-Pohjanmaan liitto, Vaasa.
- Teräs, Kari (2009). *Yritys ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäsuhteet*. SKS, Helsinki.
- Tilastokeskus (1979). *Väestön elinkeino: väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880–1975*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Trow, Martin (1974). Problems in the transition from elite to mass higher education. Teoksessa *Policies for higher education*. OECD, Paris, 55–101.
- Uljas, Päivi (2012). *Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljely-hegemonian rapautumisen, kansanliikkeen ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Into Kustannus Oy, Helsinki.
- Ulkuniemi, Martti (1978). *Vaasan kauppakorkeakoulu. Perustamisvuodet 1959–1968 ja lukuvuodet 1968–1978*. Vaasan kauppakorkeakoulun säätiö, Vaasa.
- Urponen, Kyösti (1994). Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan Keskusliitto, Helsinki, 163–260.
- Vares, Vesa (2008). *Suomalaiskansallinen kokoomus. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1944–1966*. Edita, Helsinki.
- Vilkuna, Kustaa (1966). Suomen entisistä ja nykyisistä maakunnista. Teoksessa Vilkuna, Kustaa, Skyttä, Kyösti, Hoikka, Paavo, Salonen, Erkki & Kuusi, Matti (toim.) *Maakunnissa Suomen tulevaisuus*. Suomalaisuuden liitto, Helsinki, 7–20.
- Virolainen, Johannes (1969). *Pääministerinä Suomessa*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Vuorio, Kaija (2006). *Lentoon. Kuopion yliopiston neljä vuosikymmentä*. Kuopion yliopisto, Saarijärvi.
- Zimmerbauer, Kaj & Paasi, Anssi (2013). When old and new regionalism collide: deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies* 30:1, 31–40.
- Äikäs, Topiantti (2011). Etelä-Karjalan kaupunkien identiteetit. Teoksessa Rautio, Pekka, Äikäs, Topiantti & Kohvalka, Mikko (toim.) *Jaetun maakunnan identiteetti. Näkökulmia eteläkarjalaiseen identiteetti keskusteluun*. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Lappeenranta, 27–38.
- kaan teollisuusalueen keskelle, Lappeenrantaan.
- ES 5.9.1962. *Vuipurin perintö on jakautunut – sen benkinen perintö kuuluu L.rannalle*.
- ES 3.10.1962. *Eduskunnan valtiovarainvaliokunta tutustumassa Lappeenrantaan*.
- ES 8.11.1962. *Kansanedustajia tutustumassa Lappeenrantaan yliopistokaupunkina*.
- ES 15.11.1962. *Voimavarojen käyttöönotto ei ole nurkkapatriotismia*.
- ES 26.2.1963. *Läänin kunnat mukaan Lappeenrannan yliopistohankkeeseen*.
- ES 10.6.1965. *Itä-Suomen korkeakoulubanke pätkinänkuoressa*.
- ES 28.9.1965. *Min. Saukkosen työryhmän maastokierros alkoi Lappeenrannan yliopistoalueista*.

Helsingin Sanomat (HS)

- HS 1.3.1963. *Valtuuskunta Pohjois-Karjalan maakuntakehityksen lujittajaksi*.
- HS 9.9.1965. Kansanedustaja Oiva Turunen: *Itä-Suomen yliopisto*.

Karjala

- Karjala 15.11.1962. *Teollis-kaupallisen korkeakouluopiskelutalujan saaminen Lappeenrantaan olisi koko maan ulkomaankaupan kannalta mitä tarpeellisinta*.
- Karjala 21.3.1963. *Etelä-Karjala kulttuurialueena*.
- Karjala 17.6.1965. *Korkeakoulu Lappeenrantaan*.

Maakansa (MK)

- MK 27.10.1963. *I Suomen korkeakoulun valtuuskunta koolla*.
- MK 16.6.1965. Pääministeri Virolainen: *Itä-Suomen yliopisto Kuopion – Joensuun linjalle*.
- MK 18.8.1965. *Kokoomuksen kanta: Itä-Suomen yliopisto Lappeenrantaan*.

Savo

- Savo 2.7.1965. Fil.tri V. J. Ihalainen: *Itä-Suomen yliopiston sijoittamiskysymys*.
- Savo 10.7.1965. Päätoimittaja Paavo Eerikäinen: *Puijon juurelta*.
- Savo 20.7.1965. *Tosiasiatietoja ei ole hankittu Itä-Suomen korkeakoulukysymyksessä*.
- Savo 11.11.1965. *Tiedeneuvoston kantaa ei kysytty. Tiedekuntien jakaminen valitettavaksi*.

Savon Sanomat (SS)

- SS 10.1.1964. *Tosiasiat puhuvat korkeakoulukysymyksessä Kuopion puolesta*.

Vaasa

- Vaasa 4.9.1959. *Vaasalla mahdollisuuksia saada suomenkielinen kauppakorkeakoulu*.

Sanomalehtilähteet

Etelä-Saimaa (ES)

- ES 9.6.1955. Martti J. Mustakallio: *Yliopisto perustettava Itä-Suomeen*.
- ES 26.6.1962. *Itä-Suomen korkeakoulu on sijoitettava voimak-*